

УДК 81'242:005.336.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-9208-2026-2-92-99>

**NATIVE-SPEAKERISM IDEOLOGY IN THE CONTEMPORARY
PROFESSIONAL SPACE: ON THE PROBLEM OF INSTITUTIONAL
ASSESSMENT OF LANGUAGE COMPETENCE**

**ІДЕОЛОГІЯ NATIVE-SPEAKERISM
У СУЧАСНОМУ ПРОФЕСІЙНОМУ ПРОСТОРІ:
ДО ПРОБЛЕМИ ІНСТИТУЦІЙНОГО ОЦІНЮВАННЯ
МОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ**

Oľha POLIAKOVSKA,

Doctor of Philosophy in Specialty
011 Educational and Pedagogical
Sciences,
Senior Lecturer,
Kryvyi Rih National University
11, Vitalii Matushevych Str., Kryvyi Rih,
50000, Ukraine

poliakovska@knu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0001-5529-741X>

Ольга ПОЛЯКОВСЬКА,

доктор філософії зі спеціальності
011 освітні, педагогічні науки,
старший викладач,
Криворізький національний
університет
вул. Віталія Матусевича, 11,
м. Кривий Ріг, 50000, Україна

Tetiana DORONINA,

Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor,
Communal Institution of Higher
Education "Dnipro Academy of
Continuing Education"
of Dnipropetrovsk Regional Council
70, Volodymyr Antonovych Str.,
Dnipro, 49000, Ukraine

t.o.doronina@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-3990-7959>

Тетяна ДОРОНІНА,

доктор педагогічних наук,
професор,
Комунальний заклад вищої освіти
«Дніпровська академія неперервної
освіти»
Дніпропетровської обласної ради
вул. Володимира Антоновича, 70,
м. Дніпро, 49000

ABSTRACT

The article presents a theoretical analysis of native-speakerism ideology as a sociolinguistic construct of linguistic inequality in the contemporary professional space. It is demonstrated that, extending beyond the boundaries of language education discourse, this ideology acquires an institutional dimension and manifests itself in standardized practices of language competence assessment and evaluation.

Based on data from the international OECD PIAAC study and national Austrian analytical reports, it has been found that limited proficiency in the language of the environment may be interpreted as a general deficit in functional literacy. It is argued that such approaches

implicitly reproduce the normative construct of the “ideal speaker” as a reference point and contribute to the formation of hierarchical models of assessment and differentiation.

Within the framework of Ukrainian research on language policy and sociolinguistics, it is shown that similar interpretative frameworks may significantly influence the evaluation of the professional competence of mobile specialists. It is demonstrated that institutional assessment practices may contribute to transforming linguistic difference into an indicator of educational or professional deficiency, which directly affects the opportunities for the professional realization and integration of mobile specialists.

Key words: *native-speakerism, internationalization, linguistic inequality, professional mobility, communicative competence, competency-based approach, professional communication.*

Вступ. У сучасному соціокультурному просторі мова дедалі частіше постає не лише як засіб комунікації, а як важливий ресурс соціального позиціонування, доступу до професійних можливостей і символічного капіталу. В умовах глобалізації та інтенсифікації міграційних процесів мовна компетентність набуває статусу одного з ключових показників інтегрованості особистості в професійне та академічне середовище і водночас у межах компетентнісного підходу визначається як складова комунікативної компетентності фахівця. Водночас у науковій літературі (П. Бурдьє, А. Голлідєй, Р. Кубота, Е. Лін тощо) наголошується, що її оцінювання нерідко ґрунтується на нормативних уявленнях про «правильну» мову та «ідеального» мовця [2; 4; 5].

Аналіз різноманітних джерел дозволив установити, що в українській науковій традиції мовну норму також не розглядають як нейтральну лінгвістичну категорію, розуміючи її як результат соціального та історичного узгодження [15]. За спостереженням Б. Ажнюка, мовні стандарти постають як інструмент символічної влади, особливо в умовах багатомовності [12]. Дослідження О. Данилевської та М. Гонтар засвідчують, що інституційно закріплені мовні очікування формують асиметричні умови доступу до освітніх і професійних ресурсів [14]. Актуальність проблеми посилюється сучасними міграційними процесами, зокрема зростанням участі українських фахівців у європейському професійному просторі.

Мета дослідження полягає у теоретичному аналізі ідеології native-speakerism як соціолінгвістичного чинника мовної нерівності та у виявленні механізмів її відтворення в інституційних практиках оцінювання мовної компетентності в сучасному професійному просторі.

Для досягнення поставленої мети вирішувалися такі завдання: з'ясувати змістово-сміслові наповнення ідеології native-speakerism у контексті сучасних соціолінгвістичних підходів до мовної нерівності; розкрити механізми її інституційного закріплення у стандартизованих практиках оцінювання мовної компетентності; проаналізувати, яким чином інструментарій міжнародного дослідження PIAAC та австрійської інтеграційної політики відтворює нормативний образ «ідеального

мовця» і трансформує мовну відмінність у показник освітнього або професійного дефіциту; розглянути, як подібні інтерпретаційні рамки можуть впливати на оцінювання професійної спроможності українських фахівців в умовах вимушеної міграції та інтеграції в європейський професійний простір; обґрунтувати потребу в переході до функціонально орієнтованих підходів до оцінювання мовної компетентності, що враховують багатомовний і професійний досвід мобільних фахівців.

Методи та методики дослідження. Основними методами дослідження є теоретичний аналіз наукової літератури з проблем мовної ідеології та соціолінгвістики, критичний аналіз дискурсу інституційних документів (звітів OECD PIAAC та австрійських аналітичних матеріалів), а також порівняльний аналіз підходів до оцінювання мовної компетентності в міжнародному та українському контекстах.

Результати та дискусії. Сфокусувавши увагу на окресленій проблематиці, подальший виклад доцільно розгорнути у площині теоретичного осмислення ідеології *native-speakerism* як соціолінгвістичного феномену, що структурно вписується у сучасні практики оцінювання мовної компетентності. У цьому контексті принципового значення набуває уточнення змістово-смыслових засад означеної ідеології, що передбачає звернення до ширшого понятійного поля мовних ідеологій як таких. Саме в межах цього підходу мовна ідеологія постає як система інтерпретаційних установок, які опосередковують сприйняття мовних практик, норм і варіативності, водночас визначаючи їхню соціальну значущість і нормативний статус.

В межах соціолінгвістичної парадигми мова розглядається як соціально маркований ресурс, пов'язаний із владою, престижем і доступом до символічного капіталу. Теоретичну основу цього розуміння становить концепція П. Бурдьє, згідно з якою мовні практики набувають символічної цінності в межах конкретного соціального поля, де інституційно визначаються умови їхньої легітимності. Під символічним капіталом у цьому трактуванні розуміється соціально визнана цінність мовних практик, що визначає їхню легітимність у професійному та інституційному середовищі [2, с. 50-51]. Саме ця рамка дозволяє інтерпретувати мовну компетентність не лише як комунікативну здатність, а як об'єкт соціальної класифікації та ієрархізації.

Концептуальним центром аналізу є поняття *native-speakerism*, уведене А. Голлідеем для позначення ідеології, яка закріплює за «носіями мови» статус нормативного зразка мовної та культурної компетентності. Ідеологія *native-speakerism*, за визначенням А. Голлідєя, являє собою систему уявлень, яка надає мовцям, ідентифікованим як «носії мови», статус нормативного зразка мовної та культурної компетентності [4, с. 6]. Використання цього поняття в соціолінгвістичній літературі дозво-

ляє розглядати його як один із проявів мовної гегемонії, що виходить за межі лінгводидактичного дискурсу й набуває інституційного виміру. Дослідження Р. Кубота та Е. Лін показали, що ця ідеологія функціонує як один із механізмів расіалізації та мовного виключення в освітньому й професійному просторі [5].

Для з'ясування специфіки функціонування цієї ідеології в українському науковому контексті залучено дослідження, у яких, за спостереженням А. Масенка, мовна норма розглядається як результат соціального та історичного узгодження, а не нейтральна лінгвістична категорія [15]. Аналіз Б. Ажнюка дозволяє розглядати мовні стандарти як інструмент символічної влади в багатомовних суспільствах, водночас дослідження О. Данилевської та М. Гонтар засвідчують, що інституційно закріплені мовні очікування формують асиметричні умови доступу до освітніх і професійних ресурсів, перетворюючи мовну відмінність на соціальну нерівність [12; 14; 13].

Інституційне закріплення ідеології *native-speakerism* відбувається, зокрема, через стандартизовані практики оцінювання мовної компетентності, у яких мовні показники функціонують як інструменти соціальної класифікації. Саме на цьому рівні ідеологія набуває особливої виразності: мовна компетентність не лише оцінюється, а й формалізується в межах критеріїв, що імпліцитно відтворюють уявлення про «нормативного» мовця як точку відліку. Р. Філліпсон описував подібні механізми як прояви мовної гегемонії, за якої домінуючий мовний стандарт закріплюється структурно та інституційно [9]. Розвиваючи цю ідею, С. Канагараджа, показав, що мовні ієрархії відтворюються не лише на рівні освітніх систем, а й через повсякденні інституційні практики, що визначають, чий мовні ресурси визнаються легітимними [3].

Показовим прикладом такого інституційного закріплення є міжнародне дослідження функціональної грамотності дорослих PIAAC (Programme for the International Assessment of Adult Competencies), що проводиться OECD з 2011 р. У межах цієї програми функціональна грамотність визначається через здатність працювати з письмовими текстами мовою країни перебування. Така операціоналізація задає специфічну рамку, у якій мовна компетентність мігрантів оцінюється через призму їхнього володіння мовою середовища, а не через загальні когнітивні чи професійні здатності.

У цьому контексті принципового значення набуває розмежування між вимірюваними показниками мовної компетентності та ширшим поняттям комунікативної компетентності, яка охоплює здатність до ефективного професійного спілкування в багатомовному середовищі.

Дані OECD підтверджують, що розрив у показниках грамотності між місцевим населенням і мігрантами значною мірою зумовлений саме

мовним контекстом оцінювання. Зокрема, середній розрив між особами, народженими в країні (native-born) та особами, народженими за її межами (foreign-born) у показниках грамотності становить близько 26 балів, однак скорочується майже вдвічі – до 13 балів – коли мігранти проходять тестування рідною мовою [6; 7; 8]. Це означає, що результати тесту відображають не стільки рівень когнітивних навичок, скільки ступінь мовної адаптації до середовища. Тож наведені дані динаміки показників стають прикладом інституційної логіки, у межах якої мовна компетентність операціоналізується через стандартизовані показники функціональної грамотності. Таким чином, інструмент вимірювання, спрямований на оцінювання когнітивних навичок, фактично частково відображає рівень володіння мовою середовища, що створює ризик методологічного зміщення в інтерпретації результатів.

Австрійський контекст у межах дослідження розглядається як показовий приклад функціонування інституційних механізмів оцінювання мовної компетентності в умовах сучасних міграційних процесів.

За даними Statistik Austria, близько 29% дорослого населення Австрії віком 16–65 років демонструють низький рівень читацької грамотності, причому значна частка цієї групи має міграційний досвід, що може бути прямим наслідком саме цієї методологічної логіки [10].

В офіційних документах Österreichischer Integrationsfonds (ÖIF) застосовується категорія Alphabetisierungsbedarf – потреба в ліквідації неграмотності (охоплює як осіб, що ніколи не навчалися грамоті, так і тих, хто просто не знає латинського алфавіту). Проте, це дві принципово різні групи: взагалі неграмотні та особи, що опановують нову писемну систему, статистично об'єднуються під однією категорією. У 2022 р. 70% осіб, яким було надано статус біженця або субсидіарний захист і які відвідували мовні курси, класифікувалися як такі, що мають Alphabetisierungsbedarf [11]. Отже, така практика поєднує різні явища, а саме мовну адаптацію та базову грамотність, що створює ризик їхнього ототожнення.

Окреслена практика унаочнює механізм, описаний П. Бурдье: мовна відмінність трактується не як нейтральна характеристика мовного досвіду, а як недолік, що підлягає усуненню [2]. У результаті обмежена компетентність у мові середовища інституційно трансформується в показник загальної освітньої або когнітивної неспроможності, що безпосередньо впливає на доступ до ринку праці та можливості професійної реалізації. Саме в цьому полягає інституційний вимір native-speakerism, коли *мовна відмінність стає не просто комунікативною перешкодою, а механізмом соціальної ієрархізації*.

У сучасному професійному просторі це відбувається, зокрема, через стандартизовані практики оцінювання мовної компетентності, у яких

мовні показники функціонують як інструменти соціальної класифікації. Саме на цьому рівні проблематика *native-speakerism* набуває особливої виразності, оскільки мовна компетентність не лише оцінюється, а й формалізується та інтерпретується в межах визначених критеріїв, що можуть імпліцитно відтворювати уявлення про «нормативного» мовця.

В умовах міжнародної професійної мобільності подібні підходи можуть призводити до ототожнення мовної відмінності з освітнім або професійним дефіцитом, що створює передумови для відтворення мовної нерівності на інституційному рівні. Так *native-speakerism* постає не лише як дискурсивна установка, а як чинник, що опосередковано впливає на доступ до професійних ресурсів і можливості соціальної реалізації.

Водночас критичне осмислення цієї ідеології не передбачає заперечення значущості мовної інтеграції, а актуалізує потребу в уточненні аналітичних підходів до оцінювання мовної компетентності. Йдеться про розмежування мовної адаптації та загальної освітньої або професійної спроможності, а також про відмову від спрощених дефіцитарних інтерпретацій.

У цьому зв'язку показовими є підходи, представлені в сучасних дослідженнях комунікативної компетентності, зокрема в українській науковій традиції, де акцент зміщується з відповідності нормативному мовному стандарту на функціональну ефективність комунікації. Такий підхід дозволяє розглядати мовну компетентність як багатовимірний феномен, що не зводиться до рівня володіння мовою середовища і відповідає сучасному розумінню багатомовності як ресурсу професійної взаємодії.

Висновки. Проведений аналіз засвідчує, що *native-speakerism* функціонує як стійка мовна ідеологія, яка виходить за межі лінгводидактичної проблематики та впливає на інституційні практики оцінювання мовної компетентності й професійної спроможності. Її дія простежується не лише в освітньому середовищі, а й у ширших статистичних та інтеграційних механізмах, у межах яких мовна компетентність співвідноситься з домінантним стандартом і використовується як інструмент соціальної класифікації. З огляду на зазначене, обґрунтованим видається перегляд підходів до інтерпретації мовної компетентності. Використання більш диференційованих аналітичних категорій, що враховують функціональний і професійний вимір комунікації, дозволяє уникнути спрощених оцінок і зменшити ризики соціальної стигматизації.

Перехід до функціонально орієнтованого розуміння мовної компетентності, що враховує багатомовний і професійний досвід, створює підґрунтя для більш інклюзивних і методологічно виважених підходів до оцінювання в сучасному багатомовному професійному просторі. Така перспектива дозволяє розглядати багатомовність не як обмеження, а як ресурс професійного розвитку та міжкультурної взаємодії. Це відкри-

ває перспективи для переосмислення інституційних підходів до оцінювання мовної компетентності в умовах інтернаціоналізації професійного середовища.

Література

1. Alphabetisierungsbedarf. ÖIF. 2022. URL: <https://www.integrationsfonds.at/>
2. Bourdieu P. Language and symbolic power. Cambridge: Polity Press, 1991.302 p.
3. Canagarajah A. S. Resisting linguistic imperialism in English teaching. Oxford: Oxford University Press, 1999. 214 p.
4. Holliday A. The struggle to teach English as an international language. Oxford: Oxford University Press, 2005. 240 p.
5. Kubota R., Lin A. Race and TESOL: Introduction to concepts and theories. *TESOL Quarterly*. 2006. Vol. 40, № 3. P. 471–493.
6. Organisation for Economic Co-operation and Development. OECD Skills Outlook 2013: First Results from the Survey of Adult Skills. Paris: OECD Publishing, 2013. URL: <https://www.oecd.org/skills/piaac/publications/skills-outlook-2013.htm>
7. Organisation for Economic Co-operation and Development. Skills Matter: Additional Results from the Survey of Adult Skills. Paris: OECD Publishing, 2019. URL: <https://www.oecd.org/skills/piaac/publications/skills-matter-9789264258051-en.htm>
8. Organisation for Economic Co-operation and Development. Adult Skills in Focus. Paris: OECD Publishing, 2023. URL: <https://www.oecd.org/skills/piaac/publications/>
9. Phillipson R. Linguistic imperialism. Oxford:Oxford University Press,1992.365 p.
10. Statistik Austria. Grundkompetenzen Erwachsener in Österreich (PIAAC). Wien, 2023. URL: <https://www.statistik.at/statistiken/bevoelkerung-und-soziales/bildung/grundkompetenzen-der-erwachsenen-piaac>
11. ÖIF. Statistisches Jahrbuch. 2023. URL: <https://www.integrationsfonds.at/>
12. Ажнюк Б. Мовна політика і мовне планування: енциклопедичний словник. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2013. 304 с.
13. Гонтар М. Мовна дискримінація як соціальна проблема. *Українська мова*. 2020. № 2. С. 30–36. URL: https://iuil-nasu.org.ua/wp-content/uploads/2021/06/Hontar_Burago_2020_pp.30-36.pdf
14. Данилевська О. Мовна ситуація в українській шкільній освіті на початку XXI століття. Київ: Інститут української мови НАН України, 2010. 400 с.
15. Масенко Л. Мова і суспільство: постколоніальний вимір. Київ: ВД «Києво-Могилянська академія», 2004. 163 с.

References

1. Alphabetisierungsbedarf. (2022). ÖIF. Retrieved from: <https://www.integrationsfonds.at/>
2. Bourdieu, P. (1991). Language and symbolic power. Polity Press.
3. Canagarajah, A. S. (1999). Resisting linguistic imperialism in English teaching. Oxford University Press.
4. Holliday, A. (2005). The struggle to teach English as an international language. Oxford University Press.
5. Kubota, R., & Lin, A. (2006). Race and TESOL: Introduction to concepts and theories. *TESOL Quarterly*, 40(3), 471–493.
6. Organisation for Economic Co-operation and Development. (2013). OECD skills outlook 2013: First results from the survey of adult skills. OECD Publishing. Retrieved from: <https://www.oecd.org/skills/piaac/publications/skills-outlook-2013.htm>
7. Organisation for Economic Co-operation and Development. (2019). Skills matter: Additional results from the survey of adult skills. OECD Publishing. Retrieved from: <https://www.oecd.org/skills/piaac/publications/skills-matter-9789264258051-en.htm>

8. Organisation for Economic Co-operation and Development. (2023). Adult skills in focus. OECD Publishing. Retrieved from: <https://www.oecd.org/skills/piaac/publications/>
9. Phillipson, R. (1992). Linguistic imperialism. Oxford University Press.
10. Statistik Austria. (2023). Grundkompetenzen Erwachsener in Österreich (PIAAC). Retrieved from: <https://www.statistik.at/statistiken/bevoelkerung-und-soziales/bildung/grundkompetenzen-der-erwachsenen-piaac>
11. ÖF. (2023). Statistisches Jahrbuch. Retrieved from: <https://www.integrationsfonds.at/>
12. Azhniuk, B. (2013). Movna polityka i movne planuvannia: entsyklopedychnyi slovnyk [Language policy and language planning: Encyclopedic dictionary]. Vydavnychny dim Dmytra Buraho. [in Ukrainian].
13. Hontar, M. (2020). Movna dyskryminatsiia yak sotsialna problema [Language discrimination as a social problem]. *Ukrainska mova*, 2, 30–36. Retrieved from: https://iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/2021/06/Hontar_Burago_2020_pp.30-36.pdf [in Ukrainian].
14. Danylevska, O. (2010). Movna sytuatsiia v ukrainskii shkilnii osviti na pochatku XXI stolittia [Language situation in Ukrainian school education at the beginning of the 21st century]. Instytut ukrainskoi movy NAN Ukrainy. [in Ukrainian].
15. Masenko, L. (2004). Mova i suspilstvo: postkolonialnyi vymir [Language and society: Postcolonial dimension]. Kyiv-Mohyla Academy. [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті здійснено теоретичний аналіз ідеології *native-speakerism* як соціолінгвістичного чинника формування мовної нерівності в сучасному професійному просторі. Показано, що, виходячи за межі лінгводидактичного дискурсу, ця ідеологія набуває інституційного виміру та проявляється у стандартизованих практиках оцінювання мовної компетентності.

На матеріалі міжнародного дослідження OECD PIAAC та національних австрійських аналітичних звітів встановлено, що обмежене володіння мовою середовища може інтерпретуватися як загальний дефіцит функціональної грамотності. Обґрунтовано, що такі підходи імпліцитно відтворюють нормативний образ «ідеального мовця» як точку відліку та сприяють формуванню ієрархічних моделей оцінювання.

У межах українських досліджень мовної політики та соціолінгвістики показано, що подібні інтерпретаційні рамки можуть впливати на оцінювання професійної спроможності мовільних фахівців. Доведено, що інституційні практики оцінювання сприяють трансформації мовної відмінності в показник освітнього або професійного дефіциту, що безпосередньо впливає на можливості професійної реалізації.

Ключові слова: *native-speakerism*, інтернаціоналізація, мовна нерівність, професійна мобільність, комунікативна компетентність, компетентнісний підхід, професійне спілкування.

Дата першого надходження статті до видання: 23.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 08.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)